

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 15 grudnia 2017 r.

Poz. 5389

UCHWAŁA NR XXX/173/2017 RADY GMINY LUDWIN

z dnia 29 listopada 2017 r.

w sprawie: przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Ludwin na lata 2017-2020

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. 2017 r. poz. 1875) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.) po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Gminy uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się *Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Ludwin na lata 2017- 2020*, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady

Wojciech Szymański

Zał.

do Uchwały Nr XXX/173/2017

Rady Gminy Ludwin

z dnia 29 listopada 2017 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY LUDWIN NA LATA 2017–2020**

Spis treści

1.	Wprowadzenie.....	3
2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami	5
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego	10
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
6.	Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Ludwin	15
6.1	Rys historyczny	15
6.2	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	21
6.3	Zabytki o największym znaczeniu dla gminy	29
6.4	Pozostałe zabytki	33
6.5	Zabytki archeologiczne.....	39
7.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	40
7.1	Zabytki architektury sakralnej	40
7.2	Zabytki architektury dworskiej.....	40
7.3	Cmentarze	41
7.4	Pozostałe zabytki	43
7.5	Zabytki archeologiczne.....	43
7.6	Analiza szans i zagrożeń.....	43
8.	Założenia programowe	45
9.	Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	49
10.	Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	50
11.	Bibliografia.....	51
	Spis tabel:	54

1. Wprowadzenie

Podstawowym celem, jaki ma realizować Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Ludwin jest wyznaczenie zasadniczych kierunków działań oraz kluczowych zadań, jakie należy zrealizować w celu poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy. Jest to dokument posiłkowy, mający wskazywać kierunki działań dotyczących finansowania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Obowiązek opracowania Programu określony jest w art. 87 ust. 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i ma na celu między innymi zahamowanie procesów degradacji zabytków, doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, wyeksponowanie poszczególnych zabytków czy też podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

Program opieki nad zabytkami jest elementem samorządowej polityki strategicznej służącym podejmowaniu działań w celu poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawa prawna do przygotowania i wdrożenia gminnego programu opieki nad zabytkami zawarta jest w Ustawie z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 60, 1086, tekst jednolity z późn. zm.) w art. 87. Zgodnie z jego treścią, zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami na okres 4 lat.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy te są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Z realizacji programów opieki nad zabytkami zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami ma na celu przede wszystkim:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Konstytucja RP

Najważniejszym aktem prawnym obowiązującym w polskim systemie prawnym jest Konstytucja RP. Zgodnie z treścią art. 5 Konstytucji RP "Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...)". Tak, więc obowiązek ochrony zabytków, a także dawnych dóbr kultury jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Zgodnie z zapisami Ustawy ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu trwale zachowanie zabytku, kontrolę stanu zachowania, zapobieganie zagrożeniom, a także uwzględnienie zadań ochronnych w zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu (art. 4):

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych, finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art.5 Ustawy stanowi, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega na:

- zapewnieniu warunków do naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W art.6, ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl przepisu, ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1. zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami, innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2. zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych

i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),

- instrumentami muzycznymi,

- wytworami sztuki ludowej, rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;

3. zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

- cmentarzyskami,

- kurhanami,

- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ustawa w szeregu artykułów definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W artykułach: art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 szczegółowo określono obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, stanowiących własność samorządu bądź będących w jego posiadaniu.

Artykuł 21 Ustawy stanowi, że podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków. Art. 22 ust. 4 wyznacza wójta (burmistrza, prezydenta miasta), jako organ właściwy do prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. Zgodnie z ust. 5 tego samego artykułu w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Obowiązek samorządu dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami zawarty jest w art. 87 Ustawy. Zgodnie z jego zapisami program winien być opracowany na okres 4 lat i ma służyć celom określonym w Ustawie.

Program przyjmowany jest przez radę gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, a następnie ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Co 2 lata władze gminy sporządzają sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawiane jest radzie gminy.

Ustawa o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001r., Nr 142, poz. 1591 z późniejszymi zmianami)

Zgodnie z art. 7, ust. 1 pkt. 9 Ustawy o samorządzie gminnym zadaniem własnym gminy jest „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty (...). W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowych.

Przepisy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad nimi zostały ujęte w wielu aktach prawnych, m.in. w:

-Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. -Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 156 poz. 1118 z późn. zm.),

-Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),

-Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.),

-Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651),

-Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

-Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.),

-Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity: Dz. U. z 2001 Nr 13, poz. 123 z późn. zm.).

- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),

- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity

Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z póź. zm.).

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017 to efekt wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 roku.

Głównym celem Programu jest „wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków”. Cel ten ma być realizowany za pomocą trzech celów szczegółowych:

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce
2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków
3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 zawiera strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zaś uszczegółowienie powyższego zawarte zostało w Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020. Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w celu wspierania działalności kulturalnej, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004– 2013”.

Program ten zawiera następujące priorytety:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Realizacja działań w ramach priorytetu ma na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Wykonanie założeń pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno–finansowych w sferze ochrony zabytków.

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

Działanie 1. 3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Z kolei w Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020, znajduje się ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”. Priorytet I tego Programu zawiera zapisy dotyczące rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Cele tego priorytetu są następujące:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków, muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony

zabytków i ich dokumentacji,

- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granic oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 r.) to dokument mający długofalowy charakter, wyznaczający kierunki rozwoju województwa lubelskiego do 2030 roku, w którym jako jeden z priorytetów wskazano ochronę i pomnażanie dziedzictwa kulturowego oraz jego wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju społecznego. W zapisach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego podkreślona została potrzeba ochrony krajobrazu kulturowego głównych ośrodków turystycznych. Zwrócono uwagę na potencjał Lubelszczyzny, jakim niewątpliwie jest wielokulturowość. Wskazana również została potrzeba umacniania publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania. Podkreślono konieczność wykorzystywania dziedzictwa kulturowego regionu, jako elementu wzbogacenia rynku pracy, a także stworzenia sprawnego systemu finansowania rewaloryzacji zabytków.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, jako cele strategiczne zagospodarowania przestrzennego wskazuje:

- poprawę, jakości środowiska kulturowego poprzez ochronę wartości regionalnych,
- rewaloryzację zasobów zabytkowych,
- kształtowanie rozwoju w ciągłości (kontynuacji) historycznej i kulturowej,
- porządkowanie struktury przestrzennej celem optymalizacji intensywności zabudowy i poprawy estetyki krajobrazu województwa.

Jako jeden z głównych celów dokumentu wskazano ochronę i pomnażanie dziedzictwa kulturowego oraz jego wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju społecznego i gospodarczego.

Według założeń cel ten ma być realizowany poprzez:

- umacnianie publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania,
- tworzenie warunków ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego regionu, jako miejsca spotkań trzech różnych kultur: łacińskiej, prawosławnej i żydowskiej,
- tworzenie warunków powszechnej dostępności dóbr kultury niezależnie od środowiska społecznego i miejsca zamieszkania.

Za priorytety i najważniejsze kierunki działań w zakresie ochrony obiektów dziedzictwa kulturowego w województwie uznano:

- prowadzenie ochrony konserwatorskiej poprzez konserwację będącą działaniem zmierzającym do permanentnego utrzymania zabytków w stanie gwarantującym zachowanie ich wartości, rewaloryzacje i adaptacje do nowych funkcji oraz „kontynuacje”, czyli tworzenie współczesnego otoczenia zabytków w nawiązaniu do tradycji,
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu kulturowego,
- tradycja i tożsamość kulturowa – utrzymanie ciągłości tradycji i tożsamości ludności z miejscem zamieszkania,
- rozwój aktywności kulturalnej.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Strategia Rozwoju Gminy Ludwin na lata 2008–2020

Przyjęta uchwałą Rady Gminy Nr XXIII/117/09 z dnia 29 stycznia 2009 r. Strategia Rozwoju Gminy Ludwin stanowi podstawowe narzędzie prowadzonej przez samorząd gminny polityki rozwoju lokalnego. Jest dokumentem strategicznym o charakterze długofalowym, wyznaczającym cele i kierunki rozwoju gminy do roku 2020. Przyjęty horyzont czasowy Strategii oraz jej główne założenia nawiązują bezpośrednio do zasad polityki regionalnej państwa i polityki strukturalnej Unii Europejskiej.

Jako jeden z kluczowych elementów w rozwoju społeczno–gospodarczym gminy Strategia wskazuje ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego oraz środowiska naturalnego i wykorzystanie tych walorów do rozwoju gospodarczego gminy.

Wizja Gminy Ludwin dotyczy również sfery turystyki, środek do jej osiągnięcia stanowi pierwszy cel strategiczny: „Turystyka i rozwój przedsiębiorczości szansą dla Gminy Ludwin”, zostanie on osiągnięty za pomocą planu operacyjnego, tj. „wspierania rozwoju sektora usług turystycznych na terenie Gminy”.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ludwin

Studium to zostało przyjęte uchwałą Rady Gminy Nr XXXIV/235/2014 z dnia 30 września 2014 r. i stanowi dokument planistyczny, opisujący politykę gminy o charakterze przestrzennym. Zwrócono uwagę na bogate dziedzictwo kulturowe tego terenu, złożone z bezcennych zabytków. Jednym z celów polityki przestrzennej jest, więc „ochrona krajobrazu kulturowego oraz poszczególnych zabytków i dóbr kultury”.

6. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Ludwin

6.1 Rys historyczny

Gmina Ludwin jest położona na północnym–wschodzie województwa lubelskiego, przy czym Pojezierze Łęczyńsko–Włodawskie zajmuje znaczną część jej obszaru. Przeważają, więc tereny podmokłe, bagniste i jeziora, są tu również nieliczne skupiska lasów, a na zachodzie znajduje się Równina Łuszczowska o rolniczym charakterze. Ponadto, powstały w latach 60. XX w., kanał Wieprz–Krzna, łączy rejon północny z południowym. W 1990 r. założono dwie strefy ochronne: Poleski Park Narodowy, do niego ze względów przyrodniczych dołączono okolice Jagodna, a także Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie, któremu przypisano północ gminy.

Badania archeologiczne wykazały, że najstarsze ślady osadnictwa datowane są na neolit, a także epokę brązu i żelaza. Na wymienienie zasługują: cmentarzysko w Dratowie Kolonii z okresu rzymskiego, osada dratowska należąca do Kultury Amfor Kulistych i osada w Kaniwoli pochodząca z czasów Kultury Łużyckiej.

Dzieje podziałów administracyjnych są niezwykle ważne dla zrozumienia specyfiki tego miejsca. W 1474 r. z rozkazu króla Kazimierza Jagiellończyka powstało województwo lubelskie, w 1569 r. na mocy Unii Lubelskiej znalazło się ono w granicach Korony. W wyniku trzeciego rozbioru Polski w 1795 r., Austria zajęła Lubelszczyznę, która w latach 1809–1815 wchodziła w skład Księstwa Warszawskiego. W 1815 r. wsie Dratów, Kaniowolę i Ludwin przyłączono do gminy Łęczna, należącej do obwodu krasnostawskiego, a ten z kolei przypisany był do województwa lubelskiego (1816–1837). Od 1836 r. powyższe ziemie były częścią obwodu lubelskiego, zaś od 1842 r. obszar ten nazywano powiatem. Zmieniono także dotychczasowe określenie województwa na gubernię lubelską (1837–1915), po powstaniu styczniowym w 1866 r. podzielono ją na dwie części: siedlecką i lubelską, w skład, której wchodził powiat lubartowski, złożony m. in. z gminy Łęcznej. Zabieg ten miał na celu rusyfikację powyższych ziem, w 1912 r. została wydzielona gubernia chełmska w wyniku tzw. zbierania ziem ruskich: wtedy to gmina Ludwin się częścią nowego twor. Podczas I wojny światowej, w 1915 r. Austro–Węgry zajęły te tereny i wróciły do podziału sprzed 1912 roku. 9 lutego 1918 r. państwa centralne podpisały traktat pokojowy z nowoutworzonym rządem Ukraińskiej Republiki Ludowej, zadecydowały o przyłączeniu do niej dawnej guberni chełmskiej, układ ten nie wszedł jednak w życie. Rok po odzyskaniu przez Polskę niepodległości utworzono

województwo lubelskie, powiatowi lubartowskiemu podporządkowano gminę Ludwin. Okupant hitlerowski natomiast powołał do istnienia Generalne Gubernatorstwo w 1939 r., omawiana tu gmina stanowiła część powiatu lubelskiego. Gdy zakończyły się działania wojenne, władze komunistyczne zarządziły, iż gmina podlegała powiatowi lubartowskiemu. Obecnie natomiast Ludwin wchodzi w skład powiatu łączyńskiego.

Większość ziem, które obejmuje gmina, należy wiązać z tzw. kluczem łączyńskim. Są to m. in.: Dratów, Ludwin, Kaniwola, Krzcień, Rogóżno, Rozpłucie, dominowała tam drewniana zabudowa: dwór w Kaniwoli datowany jest na XVIII w., a siedziba w Ludwinie pochodziła z 1826 roku. Były one pod zarządem poszczególnych magnackich rodów, w tym: Tęczyńskich, Noskowskich, Firlejów, Rzewuskich, Branickich oraz Sapiechów. Rozwój był możliwy dzięki licznym jeziorom występującym na tym obszarze, gdzie mieszkańcy zajmowali się rybołówstwem, rolnictwem, hodowlą, ponadto zakładali pasieki. Właściciele majątków natomiast doprowadzili do powstania młynów, wiatraków, gorzelni itp., co w znaczący sposób wpłynęło na życie tamtejszych chłopów. Dobra te funkcjonowały do połowy XIX w., wówczas miał miejsce kryzys gospodarki folwarcznej skutkujący parcelacją ziem w latach 1869–1870.

Dratów jest oddalony o pięć km na północny–wschód od Łęcznej. Pierwsze wzmianki dotyczące tej wsi słynącej z bartnictwa, pochodzą z końca XV wieku. W źródłach używano różnych form: pod koniec XV w. „Drzathow”, w XVI w. „Drathow” i „Dratew”, w XVII oraz XVIII – „Dratow”, dzisiejsze określenie użyto najwcześniej pod koniec XIX stulecia. Według Kazimierza Rymuta nazwa „Dratów” może wywodzić się z niemieckiego „Draht”, oznaczającego „druć”. Jagodno i Łęczną dzieli 11,5 km. Genezę tego określenia należy upatrywać w wyrazie: „jagoda”. Kaniwola leży zaś 12,5 km od siedziby powiatu. Wieś ta została wspomniana po raz pierwszy w dokumentach zapewne w 2 poł. XVI w. jako „Kaniska Wolia”. Funkcjonowały także podówczas inne warianty: „Wolia Kańska”, w XVII w. „Wola Kąnska” i „Kanska Wola”, w XVIII i 1 poł. XIX w. „Kania Wola”, w 2 poł. stulecia „Kaniowola” i „Kanie-wola”. Obecna forma powstała zapewne w 30. latach XX wieku. Warto dodać, iż kania to gatunek grzyba, charakterystyczny dla tego rejonu. Kobyłki zaś dzieli od Łęcznej dziewięć km. Źródła wspomniały o tej wsi w końcu XIX wieku. Położona dziewięć km od stolicy powiatu, Kocia Góra została wymieniona w źródłach na początku XX w., w latach 20. określano ją mianem „Kociowej Góry”, od lat 60. jednak powrócono do starej nazwy. Przymiotnik „koci” oznacza tu „bardzo mały”. Siedziba gminy, Ludwin jest położony niedaleko Lubartowa (26 km) . Określenie to zostało potwierdzone źródłowo w latach 70. XVII wieku. Odległość między Rogóżnem

i Łęczną wynosi 10 km. Nazwa wsi, która została poświadczona w dokumentach na początku XX w., bierze swój początek od pobliskiego jeziora. Rozpłucie natomiast (inny wariant: Rozpucie) leży niecałe 15 km od stolicy powiatu, w źródłach pojawia się w latach 70. XVII wieku. Nazwa wywodzi się z rosyjskiego określenia „rosputje”, czyli „skrzyżowanie”.

Zachowane źródła archiwalne i opracowania naukowe poświadczają wielokulturowy charakter ziem należących do gminy Ludwin. W początkowym okresie była to ludność ruska oraz litewska, ponieważ przebiegała tędy granica między Koroną a Wielkim Księstwem Litewskim. W 2 połowie XIX w. znaczne wpływy uzyskali Niemcy, mieszkali tu również Żydzi.

Litwini bardzo szybko zasymilowali się z ludnością polską, brakuje w gminie Ludwin zabytków dowodzących ich bytności. Natomiast Rusini stanowili dość silną zbiorowość, jednym z elementów ją spajających było prawosławie. W 1596 r. zawarli ugodę z Kościołem Rzymskokatolickim, określaną, jako unię brzeską. Unicy, zwani też grekokatolikami uznali zwierzchność papieża, dogmaty katolickie, ale zachowali liturgię i język starocerkiewnosłowiański, kalendarz juliański itd. W 1875 r. w ramach tzw. zbierania ziem ruskich, car Aleksander II zlikwidował Kościół grekokatolicki, a jego wyznawców zmusił do powrotu do prawosławia. Tragizm losów unitów odzwierciedlają dzieje unickiej parafii dratowskiej, powstała ona w XVI stuleciu, ok. 1840 r. została przyłączona do Łęcznej, a po powstaniu styczniowym do Rogóżna. Na miejscu dzisiejszego pomnika POW, stały trzy drewniane cerkwie. Pierwszą prawosławną datuje się na 1490 rok. Druga, już unicka, pw. św. Mikołaja, ufundowana przez Seweryna Rzewuskiego w 1720 r., została wspomniana w protokołach wizytacyjnych z 1736, 1741 (jedynie tutaj podano drugą część wezwania: Oczyszczenia Matki Najświętszej) 1748, 1774, 1779–1782, 1788, 1790, 1793 i 1814 r., w 1867 r. stan techniczny budynku zmusił mieszkańców do jego rozebrania. W 1870 r. postawiono następną świątynię, o czym napisał biskup Michał Kuziemski, w 1886 r. spłonęła. Odtąd liturgia sprawowana była w mieszkaniu dyrektora szkoły podstawowej. Władze rosyjskie postanowiły wybudować nowy kościół, by zadać ostateczny cios unitom i wzmocnić prawosławie. Cerkiew znajdowała się także w Rogóżnie, gdzie w 1910 r. tuż obok dzisiejszego kościoła pw. św. Wawrzyńca postawiono nieistniejącą obecnie świątynię pw. św. Eliasza, prawosławną parafię zlikwidowano w 1944 roku.

Osadnicy niemieccy mieszkający dotychczas na ziemiach zachodnich Królestwa Polskiego, założyli kolonie w m. in. Kaniwoli, Piasecznie, Rozpłuciu Pierwszym i Drugim w wyniku wspomnianego podziału dóbr dotąd wchodzących w skład „klucza łęczyńskiego”. Następnie odkupili od pośrednika o nazwisku Krebs ziemie należące wcześniej do majątku Zezulin i

powstały kolonie w Zezulinie, Kociowej Górze itp. Kobyłki stanowiły również osadę niemiecką. Wiesław Śladkowski stwierdził, że w 1876 r. na tym terenie funkcjonowało 115 gospodarstw niemieckich, a jedynie pięć polskich. Dane te pokazują, więc, iż wymienione miejscowości były zdominowane przez kolonistów, których część zamieszkała na Wołyniu przed wybuchem I wojny światowej. Spowodowane to było zapewne niskimi cenami żyznych ziem. W 1901 r. powstały kolonie: Dratowski Las I, II, III. Niemieckie gospodarstwa początkowo osiągały dość duże zyski dzięki wysoko rozwiniętej kulturze rolniczej, ale z upływem czasu, szczególnie na Lubelszczyźnie, chłopcy niemieccy i polscy stosowali podobne techniki uprawy ziem. Niemcy, bowiem nie rozwijali swych umiejętności, byli dość zachowawczy. Śladkowski stwierdził, że niemieccy osadnicy nie polonizowali się, zachowywali swój język i kulturę. Mieczysław Kseniak podkreślił jednak, że ludność ta w większości dość szybko zasymilowała się, dowodzi tego uczęszczanie niemieckich dzieci do polskich szkół, np. w Kaniwoli. Bardzo interesującym źródłem stanowiącym dowód tezy Kseniaka jest nagrobek w Rozpłuciu Pierwszym, inskrypcja podaje spolszczoną formę imienia i polskie nazwisko Majewski pochowanego tam mężczyzny. Cmentarz osadników zachował się również w Kociwej Górze, gdzie chrzczono baptystów w świętej sadzawce. Koloniści nie zrezygnowali, bowiem ze swej religii, co pozwalało im zachować swoistą odmienność. W powiecie lubartowskim rozwijała się sekta zwana baptyzmem, według Wandy Śliwiny w Kobyłkach, Rozpłuciu i Zezulinie założono domy modlitw. Ta ostatnia miejscowość stanowiła siedzibę gminy wyznaniowej, należało do niej 232 członków.

Nie zachowało się wiele śladów po bytności Żydów na tym terenie. Wiadomo tylko, iż mieszkająca w Kaniwoli rodzina prowadziła jedną z największych w tym rejonie karczm. O tragedii Holocaustu natomiast świadczy historia pochodzących z Dratowa Rajsów i ich polskich sąsiadów Marciniaków, których zabiła ukraińska policja w lutym 1942 roku. Polaków pochowano na cmentarzu w Rogóźnie, dostali oni również pośmiertne odznaczenie „Sprawiedliwych wśród Narodów Świata”. Na zamkniętym cmentarzu prawosławnym w Dratowie, w jednym z grobów ukrywali się miejscowi Żydzi, okoliczna ludność przynosiła im jedzenie.

XVII-wieczne: powstanie kozackie i potop szwedzki doprowadziły do kryzysu tych ziem, zarówno politycznego, społecznego, jak i gospodarczego. Powstania narodowe miały ogromny wpływ na dalsze losy powyższych terenów. Skutkiem przegranej wojny polsko–rosyjskiej w 1830–1831, była konfiskata majątków szlacheckich, które dostawali carscy zausznicy. Warunki naturalne tu występujące: podmokłe pola, lasy stanowiły idealne miejsce do walk partyzanckich charakterystycznych dla powstania styczniowego. 26 lutego 1863 r. wojska kozackie pokonały

Polaków, dowodzonych przez Kazimierza Bogdanowicza pod Zezulinem, potyczki miały tam miejsce także w październiku (tych, którzy zginęli na początku roku pogrzebano w Kijanach, a ofiary walk październikowych w Klarowie). Latem 1863 r., płk Michał Jan Heydenreich, pseudonim „Kruk” (1831–1886) zgromadził w okolicach Łęcznej liczne oddziały, wkrótce dołączyli do niego Władysław Rucki, Tomasz Wierzbicki i Karol Krysiński z podległymi sobie grupami. 23 lipca doszło do bitwy pod Kaniwołą, a dokładniej między Lasem i Jeziorem Dratowskim, przy zbiegu dróg do Ludwina, Nadrybia i Rozpłucia. Walka ta zakończyła się klęską Polaków, ponadto drewniane zabudowania dworskie zostały spalone, poległych partyzantów pochowano w Łęcznej. Warto przypomnieć tu również bohaterską walkę mieszkańców Dratowa i okolic: Rusinów i Polaków, w czasie bitwy pod Korybutową Wołą 8 i 9 grudnia 1863 r., potyczka zakończyła się klęską powstańców, 39 zginęło. Car Aleksander II (1855–1881) wprowadził po zwycięstwie nad Polakami dotkliwe represje, a zwłaszcza rusyfikację, widoczną przede wszystkim w następujących dziedzinach: administracji, religii, szkolnictwie itp. W 2013 r. w miejscu bitwy z inicjatywy Urzędu Gminy postawiono głaz z granitową tablicą upamiętniającą bohaterstwo powstańców.

W czasie I wojny światowej, w sierpniu 1915 r. przez gminę Ludwin przebiegał front. Armia rosyjska wykorzystała te podmokłe tereny, jako linie obronne, co okazało się nieskuteczne, gdyż lato było suche. Dlatego też, atakujące wojska Austro–Węgier oraz Niemiec nie wpadły w pułapkę i zmusiły przeciwnika do wycofania się za Bug na jesieni tego roku.

Powstała dzięki inicjatywie Józefa Piłsudskiego w październiku 1914 r., Polska Organizacja Wojskowa (POW) miała ogromny wpływ na pokonanie państw centralnych i powstanie państwa polskiego. Stanisław Lis–Błoński (1890–1939) i Katarzyna z Mościckich Lesiowa założyli tę organizację w styczniu 1916 r. w Łęcznej. Przez dwa lata istnienia, powiacy rozdawali ulotki, gromadzili broń, szpiegowali austriackich żołnierzy i żandarmów, tworzyli wojsko. Wreszcie, w listopadzie 1918 r. zmusili wrogie posterunki do złożenia broni.

Dosyć interesujący jest problem pochówków poległych żołnierzy państw centralnych i rosyjskich. Rząd austro–węgierski w grudniu 1915 r., powołał Wydział Grobów Wojennych, a we wrześniu następnego roku specjalne oddziały grobów wojennych, przekształcone w 1918 r. w Niemiecki Oddział Grobów Wojennych. Polska po odzyskaniu niepodległości, w ramach Traktatu Wersalskiego została zobowiązana do opieki nad grobami wojennymi. W 1933 r. problem ten został rozwiązany przez ustawę o grobach i cmentarzach wojennych, wtedy też nastąpiła ekshumacja mogił i połączenie cmentarzy.

Wojna polsko–bolszewicka z 1920 r. również odcisnęła piętno na dziejach gminy Ludwin, niedaleko dratowskiej cerkwi przebywali „bałachowcy”, czyli członkowie oddziału dowodzonego przez Stanisława Bułak–Bałachowicza (1883–1940). Ich walka w okolicach Dratowa i Kobyłek doprowadziła do wyparcia nieprzyjaciela z Lubelszczyzny.

Podczas kampanii wrześniowej Korpus Ochrony Pogranicza podlegający generałowi Wilhelmowi Orlik–Rückemannowi (1894–1986) i Samodzielna Grupa Operacyjna „Polesie” generała Franciszka Kleeberga (1888–1941) broniły tych ziem przed Niemcami i Rosjanami. Okupacja w czasie II wojny światowej przyniosła wiele cierpień mieszkańcom obecnej gminy Ludwin, którzy nie potrafili pogodzić się z utratą niepodległości przez Polskę i walczyli o wolność ojczyzny wszelkimi możliwymi sposobami. Przynosiło to jednak odwety ze strony niemieckiego okupanta, co poświadczają groby zabitych na cmentarzu w Rogóźnie, czy Dratowie. Warto zauważyć, że naziści dążyli do unicestwienia głównie religii, która dawała pociechę i umacniała patriotyzm, nie dotyczyło to jednak tylko katolicyzmu, ale także prawosławia. Represje te objawiały się zwłaszcza w egzekucjach osób duchownych: Feliksa Kasprowicza i Stefana Maleszy.

Wyzwolenie Polski przez Armię Czerwoną i zawiązanie w Lublinie tymczasowego rządu nie zakończyło walk o niepodległość, „Żołnierze Niezłomni” nie złożyli broni i nie uznali nowej władzy. Szczególnie wybitną postacią zdaje się być Zdzisław Broński, pseudonim „Uskok” (1912–1949), który dowodził połączonymi 27 Dywizją Wołyńską AK i WIN–em. Potyczkę z 25 marca 1945 r. upamiętnia pomnik na rogóźnieńskim cmentarzu. Należy również wspomnieć o katowni UB w podworskim budynku w Ludwinie, mieszkająca w drugiej części obiektu rodzina Wilczków opowiadała Mieczysławowi Kseniakowi o cierpieniach więzionych tam mężczyzn.

Po 1945 r. w gminie Ludwin osiedlali się Polacy repatriowani z ziem położonych za Bugiem. Natomiast ludność ukraińska została zmuszona do wyjazdu na tzw. Ziemie Odzyskane w ramach akcji „Wisła”, przeprowadzonej w 1947 r. przez Wojsko Polskie i Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego, by zlikwidować bandy OUN i UPA. Był to jednak tylko pretekst.

Obecnie gmina jest znana przede wszystkim z działalności turystycznej, wykorzystując tym samym potencjał przyrodniczy. Od lat 70. i 80. rozbudowuje bazę noclegową, a także drogi komunikacyjne.

6.2 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 22 Ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw prezydent (burmistrz) miasta prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu miasta. W związku z zapisami w/w ustawy w gminnej ewidencji zabytków znajdują się:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (w tym nieruchome zabytki archeologiczne);
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Tabela 1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru
1	Dratów	Cerkiew pw. św. Mikołaja	A/986
2	Dratów	Drzewostan w alei dojazdowej oraz drzewostan otaczający cerkiew pw. św. Mikołaja	A/986
3	Dratów	Cmentarz cerkiewny przy cerkwi pw. św. Mikołaja	A/986
4	Dratów	Cmentarz prawosławny zamknięty	A/1642
5	Kaniwola	Dwór w zespole dworsko–parkowym	A/987
6	Kaniwola	Spichlerz w zespole dworsko–parkowym	A/987
7	Kaniwola	Obora w zespole dworsko–parkowym	A/987
8	Kaniwola	Park w zespole dworsko–parkowym	A/987

Tabela 2 Zabytki wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt
1	Ludwin	Budynek Urzędu Gminy
2	Ludwin	Dwór w zespole dworskim
3	Ludwin	Spichlerz w zespole dworskim
4	Dratów	Popówka
5	Dratów	Obelisk upamiętniający członków POW
6	Rozplucie Pierwsze	Budynek szkoły
7	Dratów	Cmentarz prawosławny czynny
8	Dratów	Cmentarz <i>d. KRIEGENFRIEDHOF NO: 1</i>
9	Jagodno	Cmentarz wojenny z I wojny światowej
10	Kobyłki	Cmentarz wojenny z I wojny światowej
11	Rogóżno	Cmentarz parafialny
12	Rozplucie Pierwsze	Cmentarz kolonistów niemieckich
13	Kocia Góra	Cmentarz kolonistów niemieckich
14	Zezulin	Miejsce po cmentarzu z I wojny światowej

Tabela 3 Zabytki wpisane do gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt
1	Zezulin	Kapliczka przydrożna

Tabela 4 Wykaz stanowisk archeologicznych

Lp.	Miejscowość	AZP nr obszaru	Obiekt/ funkcja/ czas powstania
1	Czarny Las	74–86/133	osada pradziejowa
2	Czarny Las	74–86/134	pradziejowy ślad osadnictwa
3	Czarny Las	74–86/136	osada pradziejowa
4	Czarny Las	74–86/137	osada pradziejowa
5	Czarny Las	74–86/138	osada pradziejowa
6	Czarny Las	74–86/139	osada pradziejowa
7	Czarny Las	74–86/140	pradziejowy ślad osadnictwa
8	Czarny Las	74–86/141	pradziejowy ślad osadnictwa
9	Czarny Las	74–86/142	osada pradziejowa
10	Dąbrowa	75–85/30–1	pradziejowy ślad osadnictwa
11	Dąbrowa	75–85/31–2	pradziejowy ślad osadnictwa
12	Dąbrowa	75–85/32–3	pradziejowy ślad osadnictwa
13	Dratów	75–85/18–7	pradziejowy i wczesnośredniowieczny ślad osadnictwa
14	Dratów	75–85/19–8	pradziejowy ślad osadnictwa
15	Dratów	75–85/27–11	pradziejowy ślad osadnictwa
16	Dratów	75–85/28–12	pradziejowy ślad osadnictwa
17	Dratów	75–85/35–14	pradziejowy ślad osadnictwa
18	Dratów	75–85/36–15	pradziejowy ślad osadnictwa
19	Dratów	75–85/38–16	pradziejowy ślad osadnictwa
20	Dratów	75–85/39–17	pradziejowy ślad osadnictwa
21	Dratów	75–85/40–18	pradziejowy ślad osadnictwa
22	Dratów	75–85/41–19	pradziejowy ślad osadnictwa
23	Dratów	75–85/43–21	nowożytny ślad osadnictwa
24	Dratów	75–85/44–22	pradziejowy ślad osadnictwa

25	Dratów	75-85/45-23	pradziejowy ślad osadnictwa
26	Dratów	75-85/46-24	pradziejowy ślad osadnictwa
27	Dratów	75-85/47-25	osada nowożytna
28	Dratów	75-85/48-26	osada nowożytna
29	Dratów	75-85/80-27	pradziejowy ślad osadnictwa
30	Dratów	75-85/81-28	pradziejowy ślad osadnictwa
31	Dratów	75-85/82-29	pradziejowy ślad osadnictwa
32	Dratów	75-85/83-30	pradziejowy ślad osadnictwa
33	Dratów	75-85/84-31	pradziejowe obozowisko
34	Dratów	75-85/85-32	pradziejowy ślad osadnictwa
35	Dratów	75-85/86-33	pradziejowy ślad osadnictwa
36	Dratów	75-85/87-34	pradziejowy ślad osadnictwa
37	Dratów	75-85/88-35	pradziejowy ślad osadnictwa
38	Dratów	75-85/89-36	pradziejowy ślad osadnictwa
39	Dratów	75-85/90-37	pradziejowy ślad osadnictwa
40	Dratów	75-85/91-38	pradziejowy ślad osadnictwa
41	Dratów	75-85/92-39	osada pradziejowa
42	Dratów	75-85/93-40	pradziejowy ślad osadnictwa
43	Dratów Kolonia	75-85/14-2	pradziejowy ślad osadnictwa
44	Dratów Kolonia	75-85/37-3	średniowieczny i nowożytny ślad osadnictwa
45	Dratów Kolonia	75-85/6-1	cmentarzysko pradziejowe
46	Grądy	75-84/5-1	pradziejowy ślad osadnictwa
47	Jagodno	74-86/108	pradziejowy ślad osadnictwa
48	Jagodno	74-86/109	pradziejowy ślad osadnictwa
49	Jagodno	74-86/110	osada pradziejowa
50	Jagodno	74-86/111	pradziejowy ślad osadnictwa
51	Jagodno	74-86/112	pradziejowy ślad osadnictwa
52	Jagodno	74-86/116	pradziejowy ślad osadnictwa

53	Jagodno	74-86/117	pradziejowy ślad osadnictwa
54	Jagodno	74-86/118	osada pradziejowa
55	Jagodno	74-86/119	pradziejowy ślad osadnictwa
56	Jagodno	74-86/120	pradziejowy ślad osadnictwa
57	Jagodno	74-86/121	pradziejowy ślad osadnictwa
58	Jagodno	74-86/122	pradziejowy ślad osadnictwa
59	Jagodno	74-86/123	osada pradziejowa
60	Jagodno	74-86/123	pradziejowy ślad osadnictwa
61	Jagodno	74-86/124	osada pradziejowa
62	Jagodno	74-86/125	pradziejowy ślad osadnictwa
63	Jagodno	74-86/126	pradziejowy ślad osadnictwa
64	Jagodno	74-86/127	pradziejowy ślad osadnictwa
65	Jagodno	74-86/128	pradziejowy ślad osadnictwa
66	Jagodno	74-86/129	pradziejowy ślad osadnictwa
67	Jagodno	74-86/130	pradziejowy ślad osadnictwa
68	Jagodno	74-86/131	pradziejowy ślad osadnictwa
69	Jagodno	74-86/132	osada pradziejowa
70	Jagodno	74-86/167-26	pradziejowy ślad osadnictwa
71	Jagodno	74-86/168-27	pradziejowy ślad osadnictwa
72	Kaniwola	74-86/144	pradziejowy ślad osadnictwa
73	Kaniwola	74-86/145	pradziejowy ślad osadnictwa
74	Kaniwola	74-86/146	pradziejowy ślad osadnictwa
75	Kaniwola	74-86/147	osada pradziejowa
76	Kaniwola	75-85/24-5	osada pradziejowa
77	Kaniwola	75-86/128-10	osada średniowieczna
78	Kaniwola	75-86/129-11	osada pradziejowa
79	Kaniwola	75-86/130-12	pradziejowy ślad osadnictwa
80	Kaniwola	75-86/131-13	pradziejowy ślad osadnictwa

81	Kaniwola	75-86/132-14	pradziejowy ślad osadnictwa
82	Kaniwola	75-86/133-15	pradziejowy ślad osadnictwa
83	Kaniwola	75-86/134-16	osada nowożytna
84	Kaniwola	75-86/135-17	pradziejowy ślad osadnictwa
85	Kaniwola	75-86/31-2	pradziejowy ślad osadnictwa
86	Kaniwola	75-86/32-3	osada pradziejowa
87	Kaniwola	75-86/33-4	osada pradziejowa
88	Kobyłki	75-85/21-9	pradziejowy ślad osadnictwa
89	Kobyłki	75-85/25-1	pradziejowy ślad osadnictwa
90	Kobyłki	75-85/26-10	pradziejowy ślad osadnictwa
91	Kocia Góra	74-84/3-1	pradziejowy ślad osadnictwa
92	Krzczeń	74-85/5-2	pradziejowy ślad osadnictwa
93	Krzczeń	74-85/6-3	pradziejowy ślad osadnictwa
94	Krzczeń	74-85/8-4	pradziejowy ślad osadnictwa
95	Ludwin	75-85/10-2	pradziejowy ślad osadnictwa
96	Ludwin	75-85/11-3	pradziejowy ślad osadnictwa
97	Ludwin	75-85/12-4	pradziejowy ślad osadnictwa
98	Ludwin	75-85/13-5	pradziejowy ślad osadnictwa
99	Ludwin	75-85/15-6	pradziejowy ślad osadnictwa
100	Ludwin	75-85/16-7	pradziejowy ślad osadnictwa
101	Ludwin	75-85/34-13	pradziejowy ślad osadnictwa
102	Ludwin	75-85/62-8	pradziejowy ślad osadnictwa
103	Ludwin	75-85/78-9	pradziejowy ślad osadnictwa
104	Ludwin	75-85/79-10	pradziejowy ślad osadnictwa
105	Ludwin	75-85/9-1	osada nowożytna
106	Ludwin	75-85/94-41	pradziejowy ślad osadnictwa
107	Ludwin Kolonia	75-85/52-1	nowożytny ślad osadnictwa
108	Ludwin Kolonia	75-85/53-2	pradziejowy ślad osadnictwa

109	Ludwin Kolonia	75-85/54-3	pradziejowy ślad osadnictwa
110	Ludwin Kolonia	75-85/56-4	pradziejowy ślad osadnictwa
111	Ludwin Kolonia	75-85/57-5	pradziejowy ślad osadnictwa
112	Ludwin Kolonia	75-85/58-6	pradziejowy ślad osadnictwa
113	Ludwin Kolonia	75-85/59-7	pradziejowy ślad osadnictwa
114	Ludwin Kolonia	75-85/60-8	pradziejowy ślad osadnictwa
115	Ludwin Kolonia	75-85/61-9	pradziejowe obozowisko
116	Ludwin Kolonia	75-85/76-10	pradziejowy ślad osadnictwa
117	Piaseczno	74-85/21-1	pradziejowy ślad osadnictwa
118	Piaseczno	74-85/22-2	pradziejowy ślad osadnictwa
119	Piaseczno	74-85/23-3	pradziejowy ślad osadnictwa
120	Piaseczno	74-85/24-4	pradziejowy ślad osadnictwa
121	Piaseczno	74-86/169-1	wczesnośredniowieczny ślad osadnictwa
122	Rogóżno	74-85/10-16	średniowieczny ślad osadnictwa
123	Rogóżno	74-85/11-5	wczesnośredniowieczny ślad osadnictwa, osada nowożytna
124	Rogóżno	74-85/13-17	pradziejowy ślad osadnictwa
125	Rogóżno	74-85/14-6	wczesnośredniowieczny ślad osadnictwa
126	Rogóżno	74-85/15-7	nowożytny ślad osadnictwa
127	Rogóżno	74-85/16-8	wczesnośredniowieczny ślad osadnictwa
128	Rogóżno	74-85/18-10	pradziejowy ślad osadnictwa
129	Rogóżno	74-85/19-11	wczesnośredniowieczny ślad osadnictwa
130	Rogóżno	74-85/20-12	pradziejowy ślad osadnictwa
131	Rogóżno	74-85/3-3	pradziejowy ślad osadnictwa
132	Rogóżno	74-85/37-13	pradziejowy ślad osadnictwa
133	Rogóżno	74-85/39-14	pradziejowy ślad osadnictwa
134	Rogóżno	74-85/40-15	pradziejowy ślad osadnictwa
135	Rogóżno	74-85/4-4	wczesnośredniowieczny ślad osadnictwa
136	Rogóżno	74-85/9-9	pradziejowy ślad osadnictwa

137	Rozpłucie Drugie	74-85/25-1	pradziejowy ślad osadnictwa
138	Rozpłucie Drugie	74-86/161	pradziejowy ślad osadnictwa
139	Rozpłucie Pierwsze	74-86/115	pradziejowy ślad osadnictwa
140	Rozpłucie Pierwsze	74-86/13	osada pradziejowa
141	Rozpłucie Pierwsze	74-86/14	osada pradziejowa
142	Rozpłucie Pierwsze	74-86/148	osada pradziejowa
143	Rozpłucie Pierwsze	74-86/149	pradziejowy ślad osadnictwa
144	Rozpłucie Pierwsze	74-86/150	pradziejowy ślad osadnictwa
145	Rozpłucie Pierwsze	74-86/152	osada pradziejowa
146	Rozpłucie Pierwsze	74-86/153	osada pradziejowa
147	Rozpłucie Pierwsze	74-86/154	pradziejowy ślad osadnictwa
148	Rozpłucie Pierwsze	74-86/156	pradziejowy ślad osadnictwa
149	Rozpłucie Pierwsze	74-86/157	osada pradziejowa
150	Rozpłucie Pierwsze	74-86/158	pradziejowy ślad osadnictwa
151	Rozpłucie Pierwsze	74-86/159	osada pradziejowa
152	Rozpłucie Pierwsze	74-86/160	osada pradziejowa
153	Rozpłucie Pierwsze	74-86/164	osada pradziejowa
154	Rozpłucie Pierwsze	74-86/169	pradziejowy ślad osadnictwa
155	Stary Radzic	74-85/7-1	pradziejowy ślad osadnictwa
156	Uciekajka	75-85/17-4	pradziejowy ślad osadnictwa
157	Uciekajka	75-85/33-4	pradziejowy ślad osadnictwa
158	Uciekajka	75-85/49-1	pradziejowy ślad osadnictwa
159	Uciekajka	75-85/50-2	pradziejowy ślad osadnictwa
160	Uciekajka	75-85/51-3	pradziejowy ślad osadnictwa
161	Uciekajka	75-85/5-2	pradziejowe obozowisko
162	Zezulin Pierwszy	74-84/5-1	pradziejowy ślad osadnictwa
163	Zezulin Pierwszy	75-84/6-2	pradziejowy ślad osadnictwa

6.3 Zabytki o największym znaczeniu dla gminy

Zespół cerkiewny w Dratowie

Do dratowskiego zespołu cerkiewnego należą: cerkiew pw. św. Mikołaja, drzewostan otaczający świątynię, starodrzew w alei dojazdowej oraz cmentarz cerkiewny.

Zaprojektowana przez Wiktora Iwanowicza Syczugowa cerkiew pw. św. Mikołaja Cudotwórcy, powstała dzięki specjalnemu funduszowi prowadzonemu przez rząd rosyjski. Warszawski przedsiębiorca nazwiskiem Ettinger kierował budową, według Grzegorza Pelicy był to inżynier Olchowski. 6 sierpnia 1888 r. poświęcono kamień węgielny, a 1 listopada 1889 r. biskup lubelski Flawiusz konsekrował świątynię. Licząca tysiąc mieszkańców parafia podlegała diecezji chełmskiej. W czasie I wojny światowej została ona przeniesiona do Rosji z powodu zbliżającego się frontu, reszta wiernych natomiast była pod zarządem monasteru w Jablecznej, a w samej cerkwi bądź obok niej mieścił się szpital polowy. Po II wojnie światowej w wyniku akcji „Wisła”, w 1947 r. zamknięto świątynię, ponownie zaczęła ona działać w 1959 roku. Duchowni z lubelskiej cerkwi pw. Przemienienia Pańskiego sprawują obecnie religijną opiekę nad dratowskimi parafianami. W latach 30., 60. i 90. XX w. miały miejsce remonty budowli, w 2007 r. rozpoczęła się generalna renowacja cerkwi. Środki na ten cel pochodziły ze spadku po śp. Antoninie Trawińskiej z Anglii. Rewitalizację finansowo wsparły także: Lubelski Węgiel „Bogdanka” S.A. i wspomniana już prawosławna wspólnota parafialna w Lublinie. Ponadto, od 2009 r., co roku, odbywają się tu „Spotkania z prawosławiem”.

Cerkiew wybudowano na planie krzyża greckiego. Charakterystyczną cechą jest niezwykle rozbudowana bryła, na kwadratowej nawie spoczywa czteropółciami przekrycie, którego zakończenie stanowi cebulasta kopuła na cylindrycznym bębnie. Niższe i uformowane ryzalitowo, prostokątne ramiona krzyża przykrywają dwuspadowe dachy. Prostokątne sanktuarium zamyka niska poligonalna apsyda. Natomiast prostokątny przedsionek i frontową wieżę–dzwonnicę wieńczy cebulasty hełm na cylindrycznym bębnie. Dekoracja elewacji złożona z boniowań w dolnej części budowli i gzymsów kostkowych w górnej (wokół okien umieszczono obramowania), odnosi się do eklektycznego i klasycystycznego stylu rosyjskiego. Paulina Cynalewska–Kuczma podkreśliła, więc bizantyzm tej budowli. Na wejściowym portalu, u góry widnieje ikona św. Mikołaja Cudotwórcy.

We wnętrzu cerkwi jest ikonostas, który sprowadzono do Dratowa w latach 50. XX w. z Sanoka. Poprzedni, pochodzący z Sankt Petersburga, uległ zniszczeniu w latach 1943– 1947. Bardzo interesujące są także freski autorstwa najprawdopodobniej Juliana Mizerskiego i księdza Jerzego

Ignaciuka. Umieszczone nad ikonostasem malowidło ukazuje przypowieść o synu marnotrawnym. Mizerski jest być może również autorem zaginionych ikon. Zwiedzający mogą podziwiać obecnie jedynie kopie.

Obok cerkwi znajduje się krzyż, który upamiętnia chrzest Rusi.

Datowany na przełom XIX i XX w. drzewostan liczył w 2003 r., 24 lipy zarówno w otoczeniu cerkwi, jak i alei dojazdowej. Gwałtowne nawałnice w lipcu 2007 r., a także upływ czasu, spowodowały zniszczenie części starodrzewu, z którego ocalało kilkanaście egzemplarzy. Dlatego też, rok później w czasie renowacji uporządkowano aleję. W październiku 2013 r. odbyła się inwentaryzacja dendrologiczna, pracownicy Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie stwierdzili, że wokół alei dojazdowej rosło 20 drzew: 12 lip drobnolistnych, pięć robinii białych, po jednym egzemplarzu: wierzby białej, jesionu białego i klona pospolitego. Natomiast wokół cerkwi było 19 lip drobnolistnych i trzy klony pospolite. Przeważały okazy zdrowe, jednak niektóre wymagały większej kontroli oraz dbałości, bądź powinny być wycięte.

Sama aleja prowadząca do cerkwi, stała się po II wojnie światowej najpierw własnością państwa, a potem prywatną. Warto dodać, że w latach 60. ceglana brama przy wiejskiej drodze została zniszczona. Obecnie, częściowo zachowana aleja jest wyłożona asfaltem, wymiary natomiast wynoszą: 140 m długości i 5 m szerokości.

Cmentarz cerkiewny powstał na przełomie XIX i XX w., został usytuowany na planie regularnego prostokąta. Przy ogrodzeniu leżą dwa kamienne krzyże i płyta nagrobna, ponadto zachował się nagrobek, na którym napisy uległy zatarciu, posiada on żeliwny krzyż prawosławny. Ponadto, rosnący tu starodrzew również przetrwał do dzisiejszych czasów.

Zamknięty cmentarz prawosławny w Dratowie

Powstanie zamkniętego cmentarza prawosławnego ustalono na XVIII/ XIX w., gdyż władze austriackie zakazały wówczas chowania zmarłych w pobliżu kościołów bądź cerkwi. Wydaje się jednak, iż powinno się przesunąć to datowanie nawet na lata 30. XVIII w. z powodu umieszczenia cmentarza w protokole wizytacyjnym biskupa unickiego z 1736 roku. W początkowym okresie istnienia tego miejsca, grzebano unitów, a następnie, zapewne po 1875 r., wyznawców prawosławia. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1895 r., ale od 1930 r. zaprzestano pochówków. W 2014 r. postawiono tu metalową siatkę i wycięto dziko rosnącą roślinność, uporządkowano również zachowane fragmenty nagrobków oraz uzupełniono zatarte napisy.

Wał ziemny i rów otaczał w przeszłości teren położony na lekkim wzniesieniu niedaleko byłej Spółdzielni Kółek Rolniczych oraz szkoły. Liczy on 0,58 ha powierzchni, znajdują się tu obecnie pomniki, płyty nagrobne z napisami w języku ukraińskim i rosyjskim, a także żeliwne krzyże. Warto podkreślić, iż na cmentarzu pochowano zamordowanego w 1926 r. Józefa Bakuna, pełniącego funkcję pierwszego wójta Gminy Ludwin po odzyskaniu przez Polskę niepodległości.

Obelisk upamiętniający członków POW w Dratowie

Obelisk ten stoi na miejscu drewnianej cerkwi unickiej, nad jeziorem Dratów. Postął w 1928 r., przy czym nie wiadomo, kto go ufundował, nieznany jest także autor projektu. Zadaniem tego pomnika było upamiętnienie dziesiątej rocznicy śmierci członków POW, którzy zginęli, broniąc ojczyzny.

Podpisany 9 lutego 1918 r. traktat brzeski wzbudził niezadowolenie mieszkańców Dratowa oraz członków POW, gdyż część gminy Ludwin miała przejść pod rządy ukraińskie. Dlatego też, zorganizowano wiece w Ludwinie i Łęcznej, podczas nich postanowiono zerwać stosunki z Austro–Węgrami. Skutkiem tego było aresztowanie wójta gminy, Ludwika Puszczyka przez urzędującą w Dratowie żandarmerię austriacką. Komendant POW, Stanisław Lis–Błoński wraz z Edwardem Nazarewiczem urządzili demonstrację w Dratowie i dopominali się wypuszczenia wójta. Austriacy użyli jednak broni, w wyniku, czego zginęły cztery osoby, a siedem zostało rannych. 21 lutego odbył się pogrzeb, przerodził się on w olbrzymią manifestację patriotyczną, uczestniczyło w niej kilkanaście tysięcy ludzi.

W 1995 r. Urząd Gminy wyremontował pomnik. Na rok 2018 planowana jest modernizacja i konserwacja tego miejsca pamięci z Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Pomnik mierzący około 5 m, składa się z: kamiennego obelisku z wizerunkiem orła na romboidalnej metalowej plakietce, tablicy umieszczonej na bloku z inskrypcją: *KU CZCI POLEGŁYCH W OBRONIE CAŁOŚCI GRANIC RZ-PLITEJ POLSKIEJ 18 II 1918 R. W 10-LETNIĄ ROCZNICĘ NIEPODLEGŁOŚCI POLSKI 11 XI 1918 R.* i trzystopniowej podstawy. Pomnik otoczony jest ośmioma cementowymi słupkami tworzącymi wraz z masywnym łańcuchem ogrodzenie, dalej rosną cztery jesiony.

Zespół dworsko–parkowy w Kaniwoli

Wspomniano już, iż zabudowania dworskie funkcjonowały od XVIII stulecia. Podług opisu pochodzącego z początku XIX w., były to m. in: dwór (który spłonął podczas powstania

styczniowego), folwark, lamus, studnia, chlewki, obora, spichlerz, stodoła, kuźnia, karczma, znajdowały się one w północnej części wsi.

Rodzina Zdzenieckich w latach 20. XX w. wybudowała dwór, spichlerz i oborę, a także założyła park na terenie byłej „Żydowszczyzny”, tzn. na obrzeżach Kaniwoli, niedaleko szosy wiodącej do wsi Nadrybia Ukazowego. W 1971 r. Lubelskie Zakłady Graficzne nabyły dwór wraz z parkiem i przeznaczyły je na młodzieżowy ośrodek kolonijny, a pod koniec lat 90. obiekty te przejęło Lubelsko–Chełmskie Gwarectwo Węglowe w Bogdance i w 1986 r. przeprowadziło tam remont. Obecnie natomiast kompleks stanowi własność prywatną. Warto dodać, iż teren ten należy do strefy ochronnej Parku Krajobrazowego, dlatego też Mieczysław Kseniak postulował założenie tu stacji badawczej.

Cechy stylowe willi–dworu odsyłają do bardzo popularnego w tym czasie modernizmu. Zbudowana została ona zapewne na miejscu drewnianej rezydencji magnackiej, jaka spłonęła podczas walk w 1863 roku. Jest złożona z pięciu połączonych ze sobą prostokątów o różnych wielkościach, dwa największe tworzą budynek właściwy, pozostałe stanowią przybudówki, z gankami będącymi wejściami. Obiekt ten składa się również z podpiwniczenia, parteru oraz strychu o charakterze użytkowym, całość zwieńczona jest czteropłociowym dachem. Gzymsy nadokiennie oraz koronujące zdobią elewacje.

Okalający willę park stanowi reprezentatywny przykład sztuki zakładania ogrodów w latach 20. i 30. XX w., ze względu na zarówno uwydatnienie roli krajobrazu otoczenia, jak także rosnących tam drzew. Wybór sadzonek uczynił ten zespół jednym z najcenniejszych na Lubelszczyźnie, do nich należy metasekwoja chińska (*Metasequoia glyptostroboides*), obwód wynosi około 70 cm. Jan Zdzeniecki na początku lat 60. posadził jeden egzemplarz w Kaniwoli, a drugi w Lubartowie. Ten ostatni może poszczycić się największymi rozmiarami, chociaż okaz pochodzący z Kaniwoli w 2015 r. osiągnął obwód 70 m, został on uznany w 1988 r. za pomnik przyrody, podobnie jak: orzech czarny (*Juglans nigra*) – 180 m, jałowiec wirginijski (*Juniperus virginiana*) – 80 m oraz lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) – 370 m. Są tu również m. in.: żywotniki zachodnie (*Thuja occidentalis*) w alei dojazdowej, jodły jednobarwne (*Abies concolor*), odmiany: nitkowata i szpilkowata cyprysika groszkowego (*Chamaecyparis pisifera* „*Filifera*”, „*Squarrosa*”), glediczja trójcierniowa (*Gleditsia triacanthos*), orzechy: szary (*Juglans cinerea*), sercowaty (odmiana ajlantolistna –*cordiformis*), świerk kłujący (*Picea pungens*), sosna czarna (*Pinus nigra*), sosna wejmutka (*Pinus strobus*), jedlica Douglasa (*Pseudotsuga taxifolia*). Zachowały się oprócz tego, elementy połączeń kanałowych z okolicznymi jeziorami: Bikczem i Brzezicznym.

Południową część ogrodu, a także budynki gospodarcze zabezpiecza słupowo–sztachetowe ogrodzenie. Znajdują się tam spichlerz oraz obora.

Pierwszy obiekt jest złożony z czterech części, tj. murowanego budynku właściwego, który flankują powstałe nieco później dwa murowane magazyny gospodarcze, od strony zachodniej dostawiono natomiast drewnianą szopę. Postawiony na rzucie prostokąta korpus główny liczy trzy kondygnacje, w tym niższy strych, przykryty został dwupołaciowym dachem. Lizeny zdobią elewacje, trójosiowa fasada południowa posiada dwuspadowy okapnikowy daszek nad drzwiami parteru, a nad oknem na elewacji zachodniej wyryto datę powstania budowli – 1922 rok. Na parterowych magazynach i szopie spoczywa jednospadowe poszycie dachowe.

Obora natomiast została postawiona na rzucie prostokąta i nakryta jednopółściowym dachem, posiada parter oraz strych. Pierwotnie składała się z kurnika i chlewika, potem natomiast dostawiono segment od południa, a pomieszczenie kurnika podzielono na trzy części. Lizeny oraz gzymsy nadokienne tworzą dekorację elewacji.

Warto wspomnieć także o drewnianej kuźni z 1922 r., po której pozostało zarośnięte chaszczami pole obok prywatnej posesji.

6.4 Pozostałe zabytki

Zespół dworski w Ludwinie

Zespół ten jest złożony z zabudowań folwarcznych, czyli dworu i spichlerza. Znajdują się one niedaleko drogi łączącej Łęczną z Sosnowicą, w południowej części Ludwina, blisko 300 m od jego centrum. Wiadomo już, iż te obiekty istniały wcześniej, na początku stulecia sporządzono ich opis, spośród nich warto wymienić: dworek, czyli folwark, stajnię, piwnicę, dwie studnie, dwa spichlerze itd. W latach 80. majątek łęczyński przejął Jan Gottlieb Bloch, który postawił w 1884 r. nowy dwór, a w 1888 r. spichlerz. Według Zbigniewa Pastuszaka, rodzina Bogusławskich doprowadziła do powstania tych budynków. Po 1902 r. dobra przejęte przez Henryka Blocha zaczęły podupadać. W latach 1911–1918 mieszkali tu Bieńkowscy, od 1927 r. Jaczyński zarządzał częścią majątku, w tym dworem (piętro spłonęło w pożarze w tym samym roku) i zabudowaniami gospodarczymi. W 1938 r. Józef Wilczek zamieszkał na ocalałym parterze, dzielił jednak budynek z siedzibą policji. Ówczesny właściciel wspominał, iż szpaler złożony z lip i świerków oraz sad okalały dom. W czasie II wojny światowej część dzierżawioną dawniej przez polską policję, przejęła policja granatowa i SS, a w latach 1944–1975 urzędowało tam UB torturujące żołnierzy podziemia niepodległościowego, a

następnie MO. Od 1951 r. dawny dwór został podzielony między dwóch synów Józefa: Zdzisława oraz Wiktora, który zarządzał również byłym spichlerzem i wynajął go w 1976 r. Przedsiębiorstwu Zaopatrzenia Farmaceutycznego „Cefarm”. Obecnie, rodziny Wilczków kierują całością dworu, wybudowali obok niego dom mieszkalny.

Rzut murowanego obiektu dworskiego może przypominać kształt litery „L”, składa się bowiem z dwóch części: dwukondygnacyjnego budynku głównego i parterowej przybudówki od strony północno–zachodniej, datowanej na początek XX w., z niej prowadzi wejście na strych. Trójspadowy dach przekrywa pierwszy budynek, a dwuspadowy – drugi. W południowo–wschodnim narożu znajdował się drewniany ganek, który został jednak zniszczony, obok wybudowano nowy, także wykonany z drewna. Dwa ryzality zdobią właściwy budynek, m.in. elewację główną, a lizeny pokrywają naroża obydwu obiektów. Nad parterem, za wyjątkiem przybudówki, umieszczono profilowany gzyms. Napis: *1884* rozdziela zamknięty gzymsem występ muru i lizeny na asymetrycznej i trójczółowej fasadzie. Wnętrze obiektu głównego ma dwutraktowy układ.

Spichlerz posiadał drewnianą dobudówkę od strony zachodniej, która w okresie międzywojennym została usunięta. Murowano–drewniany obiekt o rzucie prostokąta składa się z: parteru i piętra, jest jednoprzestrzenny, został przekryty dwupołaciowym dachem. Wejście znajduje się w elewacji kalenicowej. Północna fasada ma trzy osie, analogicznie jak południowa elewacja. Natomiast wschodnia jest dwuosiowa, nad oknami umieszczono pod kolistym obramieniem datę *1888*. Na wschodniej stronie obiektu, w jego narożach umieszczono lizeny, natomiast parter od strychu oddziela gzyms przypominający ornament geometryczny. Okna na parterze ozdobiono gzymsami i wypustkami w dolnej części, przy czym w otworach na poziomie piętra ułożono deski. We wnętrzu dwie kondygnacje połączono drewnianymi schodami.

Czynny cmentarz prawosławny w Dratowie

Został on założony w początkach XX w., w 2000 r. uporządkowano oraz ogrodzono teren cmentarza, który leży ok. 200 m na północny–wschód od cerkwi. Powierzchnia wynosi 0,80 ha. Ogrodzenie stanowi metalowa siatka, a także brama złożona z dwóch żelaznych skrzydeł, którą zamyka prawosławny krzyż. Zachowały się murowane nagrobne płyty i krzyże, w tym drewniane zwężające się ku górze, charakterystyczne dla Polesia. W sierpniu 1943 r. pochowano tu proboszcza, ks. Stefana Maleszę i jego córkę Olę, zabitych w czasie egzekucji przez niemieckich nazistów. Malesza ukrywał bowiem nie tylko polskich partyzantów, ale także Rosjan. Jest tu ponadto grób Andrzeja Łuczeńczyka (1945–1991), ludwińskiego poety.

Cmentarz kolonistów niemieckich w Kocieju Górze

Powstały w 2 poł. XIX w., ewangelicki cmentarz jest położony przy szosie Zezulin–Rozkopaczew, w odległości 1 km od skrzyżowania. Powierzchnia wynosi 0,30 ha. Znajduje się tu święta sadzawka, gdzie chrzczono baptystów. W 1934 r. na Kocią Górę przeniesiono 20 ciał Niemców i Rosjan z Zezulina oraz odpowiednio 92 i 150 z dwóch cmentarzy w Wólce Starej. Żołnierze ci polegli w sierpniu 1915 roku. Ta kwatera wojenna składa się z czterech zbiorowych pochówków. Po II wojnie światowej cmentarz podupadł. Teren ten obecnie porastają: olchy, dęby, a także krzewy bzu i tarniny.

Cmentarz kolonistów niemieckich w Rozpłuciu Pierwszym

Cmentarz ten datuje się na 2 poł. XIX w., leży on przy drodze do Starego Załucza. Znajduje się tu powstały w końcu XIX w., kamienny, pionowy pomnik nagrobny bez krzyża oraz z napisem: *HIR RUHT JOSEPE MAJEWSKI/ GEB d 16. AP. 1886/ GES. d 28. J. 1985*, u góry pierwotnie umieszczone było zdjęcie w formie medalionu. Ponadto, miejsce to upamiętnia wysoki drewniany krzyż.

Cmentarz d. *KRIEGENFRIEDHOF NO: I* w Dratowie

Jak już wspomniano, podczas I wojny światowej w miejscowej cerkwi bądź w jej pobliżu urządzono szpital polowy. Natomiast na południe od placu przycerkiewnego założono na terenie byłej XVIII-wiecznej popówki, cmentarz, na którym spoczywa: 99 niemieckich żołnierzy (z 46. i 58. pułku piechoty: jeden z nich nazywał się Willi Lagenstein), a także 28 rosyjskich. Ponieśli oni śmierć od 7 do 21 sierpnia 1915 r., w latach 30. XX w. translokowano tu 56 ciał z cmentarza wojennego w Kijanach Dalszych oraz 13 ze zbiorowych mogił niedaleko Piaseczna. Łącznie więc może tu być 196 pochówków.

Teren cmentarza jest płaski, znajduje się na rzucie prostokąta, którego wymiary wynoszą: 39 m wysokości i 22 m szerokości. Trzy klony na północnej granicy tego obszaru, zasadzono jeszcze po I wojnie, a drewniany parkan stanowi jego ogrodzenie. Postawiona tu w ostatnich latach tabliczka informuje o charakterze tego miejsca. Umieszczono 63 grobów pojedynczych i zbiorowych w sześciu symetrycznych rzędach. Można zobaczyć kilkanaście drewnianych słupków z wrytymi na nich krzyżami, napisy są prawie nieczytelne.

Cmentarz wojenny z pierwszej wojny światowej w Jagodnie

Powstały w 1915 r. oraz położony blisko wsi i skrzyżowania dróg Rozpłucie – Jelina – Grabów, cmentarz ma około 0,30 ha powierzchni. Teren ten jest pagórkowaty i porośnięty drzewami, nie ma tam również żadnych budynków. Pochowani zostali tu żołnierze armii: austriacko-węgierskiej, niemieckiej i rosyjskiej. W sierpniu 1996 r. Urząd Gminy Ludwin uporządkował to miejsce. Pan Zbigniew Rafalski sprawuje opiekę nad cmentarzem z upoważnienia niemieckich rodzin, które przyjeżdżają do Jagodna w celu uczczenia pamięci poległych. Wiadomo również, iż mieszkańcy okolicznych wsi w imieniu wspomnianych Niemców, palą znicze i składają kwiaty.

W ramach projektu „Śladami przeszłości. Odnowa i promocja dziedzictwa historyczno – kulturowego środkowo-wschodniej Lubelszczyzny”, finansowanego przez Unię Europejską w latach 2007–2013 postawiono tablicę informacyjną. Ponadto, znajduje się tu mierzący 7 m, drewniany krzyż na cementowej podstawie. Zachowały się także ziemne mogiły oraz nieliczne fragmenty płyt nagrobnych. Na jednej widnieje inskrypcja: *[...] rrbats gegeben [...] rhatsgenomen [...] meds berrn [...] geloben [...] rubtin DEE [...] runde Rode*, na drugiej natomiast: *Reinart [...] Brd [...] g[e]bor 16 [...]*.

Cmentarz wojenny z pierwszej wojny światowej w Kobyłkach

Cmentarz ten datuje się na 1915 r., jest on oddalony o niecały 1 km od drogi łączącej Kaniwołę z Dratowem, nieco bliżej – 60 m leży gospodarstwo pani Teresy Szyb. Obszar ten ma charakter równinny, powierzchnia wynosi blisko 0,20 ha. Spoczywają tu żołnierze armii austriackiej, podobno grzebano tu do 1975 r. mieszkańców Kobyłek. W odróżnieniu od Jagodna, nie ma osoby, która bezpośrednio opiekowałaby się tym miejscem, ale często odwiedzają je potomkowie niemieckich osadników.

Miejsce po cmentarzu z pierwszej wojny światowej w Zezulinie

Cmentarz ten został założony w sierpniu 1915 r., znajduje się obok przydrożnej kapliczki, przy drodze łączącej tę wieś z Kijanami. Pogrzebano tu wówczas 19 żołnierzy niemieckich i jednego rosyjskiego. Ogrodzony drewnianym parkanem płaski obszar o kształcie prostokąta, miał wymiary: 14 i 5 m. Powierzchnia natomiast wynosiła 100 metrów kwadratowych. Na cmentarz składały się: trzy zbiorowe, jeden podwójny i dwa pojedyncze pochówki. Być może, grzebano tu również prawosławnych, czego mogłyby dowodzić krzyże, obecnie zaginione. W 1934 r. groby przeniesiono na Kocią Górę.

Teraz jest to porośnięte drzewami, pole rolnicze, które należy do prywatnego właściciela.

Cmentarz parafialny w Rogóźnie

Cmentarz przy parafii św. Wawrzyńca w Rogóźnie został założony w latach 20. XX wieku. Ogradzony teren cmentarny ma kształt prostokąta i cechuje go czytelny układ alejek. Niektóre groby posiadają charakterystyczne drewniane krzyże o pionowej części zwężającej się ku górze.

Są tu pochowane ofiary mordów hitlerowskich. Proboszcz rogóźnieńskiej parafii, Feliks Kasproicz został wywieziony 9 sierpnia 1940 r. przez nazistów do lasu, gdzie najpierw wykopał swój grób, a potem wykonano egzekucję. Cztery lata później zwłoki przeniesiono do tutejszego cmentarza parafialnego. Jak już zostało napisane, spoczywa tu również rodzina Marciniaków, zamordowana za przechowywanie Żydów. 24 czerwca 1942 r. Niemcy zabili także wielu mieszkańców Rogózna.

Oprócz tego, znajduje się tu pochówek członków oddziału Zdzisława Brońskiego „Uskoka”, połączonego z 27 Wołyńską Dywizją AK, a zarazem WIN-u i więźniów Zamku lubelskiego. Siedmiu żołnierzy poległo 25 marca 1945 r. w czasie walk z NKWD i UB we wsi Piaseczno, pięciu pogrzebano w pobliskiej Uciekajce, w kwietniu 1995 r. przeniesiono ich ciała do Rogózna. Pomnik ufundowali byli AK-owcy: Józef Gąsior z Ziółkowa i Stanisław Siegieda z Białki. Jest to zwieńczona krzyżem cementowa tablica, z wyrytą na niej inskrypcją: *Wincenty Kot Szczepan, NN ps. „Gałązka”, NN ps. „Granat”, NN ps. „Staszek” żołnierze 27 Wołyńskiej Dywizji AK, Więźniowie Zamku Lubelskiego, Uczestnicy walki o wolną Polskę w oddziale „Uskoka” Polegli w walce z NKWD i UB 25. III. 1945 r. Cześć ich pamięci.*

„Popówka” w Dratowie

Budynek ten, znajdujący się niedaleko cerkwi, powstał w końcu XIX wieku. Pelica wskazał, iż była to diakówka, w której mieszkał diakon, najprawdopodobniej prawosławny. Podczas II wojny światowej dom ten zmienił swą funkcję i został popówką, czyli siedzibą proboszcza miejscowej prawosławnej parafii. Działała tu podobno również ukraińska szkoła, a ksiądz mieszkał w specjalnie wybudowanej diakówce (dziś już nie istniejącej). W 1942 r. przed plebanią zostali zamordowani wspomniani już Stefan Malesza i jego córka Ola. Po zakończeniu działań wojennych, państwo przejęło popówkę, podobnie jak pozostałe grunty należące do cerkwi. Wkrótce potem tereny te nabył prywatny właściciel, Ignacy Halliop.

Według jego relacji, przekazanych Zbigniewowi Pastusiakowi obiekt ten od początku powstania służył, jako mieszkanie popa. W 1923 r. Józef Piłsudski zdecydował o upaństwowieniu popówki, która została oddana do dzierżawy. W 1946 r. zaś Halliop kupił ten budynek wraz z oborą i stodołą, datowanymi na początek XX wieku. W 2007 r. obiekt wraz z cerkwią poddano renowacji. Obecnie, nadal pozostaje w rękach prywatnych.

Jest to drewniany, oszalowany budynek postawiony na rzucie wydłużonego prostokąta. Posiada parter oraz strych znajdujący się pod podbitym blachą, dwuspadowym dachem. Do siedmioosiowej fasady zachodniej dodano drewniany parterowy ganek z jednym murowanym schodkiem. Daszek natomiast ma dwie połacie, opiera się na dwóch słupach, umieszczonych po obu stronach. Dwa pilastry flankują drzwi. Przy czteroosiowej elewacji wschodniej usytuowano sięń.

Budynek Urzędu Gminy w Ludwinie

Neoklasycystyczny dworek powstał w końcu XIX w., z inicjatywy Jana Gottliba Blocha, znajduje się w centrum Ludwina, obok skrzyżowania. W *Słowniku Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* wspomniano urząd gminy, Bloch, więc zapewne podarował ten budynek władzom administracyjnym. W 1943 r. obiekt spłonął w pożarze wywołanym przez partyzantów, trzy lata później został odbudowany.

Murowany, parterowy budynek postawiono na planie zbliżonym do litery „L”. Składają się na niego: główna część i późniejsza przybudówka, na których spoczywa dwuspadowy dach. U góry siedmioosiowej fasady umieszczono facjatkę, poniżej taras podparty na czterech kolumnach tworzących portyk. Na tympanonie jest herb gminy Ludwin, czyli szesnastoramienne słońce nad białą łodzią na niebieskim polu. Wokół tympanonu, a także pod dachem biegnie gzyms. Pilastry opasują zarówno środkową partię elewacji głównej, jak i naroża budynku głównego oraz jeden z naroży przybudówki. Pod nimi usytowano cokół.

Budynek szkoły w Rozpłuciu Pierwszym

Wzmiankę o szkole początkowej ogólnej zawiera *Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Powstała ona w końcu XIX w., wydaje się, iż należałoby to wiązać z istniejącą tu od 2 poł. XIX w. kolonią niemiecką. Budynek ten umiejscowiony został w centrum wsi, blisko skrzyżowania, jedna z dróg prowadzi do Czarnego Lasu. Lekcje odbywały się przede wszystkim w języku rosyjskim, kilka razy w tygodniu wykładano także niemiecki.

Warto dodać, iż tamtejsi mieszkańcy wielokrotnie starali się o założenie w Rozpłuciu kantoratu, czyli szkoły religijnej, gdzie uczono zarówno prawd wiary, jak i czytania oraz pisania. Władze rosyjskie odrzucały jednak te prośby. Lekcje religii, wykładane przez specjalnego nauczyciela, czyli kantora, odbywały się w szkole powszechnej.

Według Zbigniewa Pastuszaka, kościół ewangelicki, szkoła oraz mieszkanie kantora działały w tym obiekcie do 1944 roku. W latach 1944–1955 mieściła się tu zaś szkoła podstawowa wraz z częścią mieszkalną dla nauczyciela. Po remoncie zorganizowano zarówno szkołę, jak i pocztę oraz siedzibę Gromadzkiej Rady Narodowej, którą zlikwidowano w 1973 r., a jej pomieszczenia zajęła szkoła na sale lekcyjne i mieszkanie dla nauczyciela. Obecnie obiekt ten jest w rękach prywatnych.

Drewniany i oszalowany budynek posiada rzut prostokąta. Jest parterowy i nakryty dwupołaciowym dachem. Wejście stanowi ganek w środkowej partii pięćoosiowej elewacji wschodniej, który wieńczy jednospadowe przekrycie. Przy fasadzie zachodniej natomiast umieszczono sięń.

Kapliczka w Zezulinie

Ulokowana niedaleko skrzyżowania łączącego Kijany z Ludwinem, wspomniana już kapliczka, została wybudowana w końcu XIX wieku. Pierwotnie wewnątrz tego obiektu sakralnego, ozdobił posąg Matki Bożej, który przeniesiono do kościoła parafialnego.

Kamienny, otynkowany budynek mieści się na rzucie prostokąta. Został przykryty dachem namiotowym podbitym blachą, pod nim umieszczono podwójny gzyms. Nisze zdobią boczne elewacje. Do kapliczki prowadzą dwuskrzydłowe i przeszklone w górnej części drewniane drzwi.

6.5 Zabytki archeologiczne

163 zabytków archeologicznych gminy Ludwin zostało wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Są to przede wszystkim ślady pradziejowego osadnictwa bądź pochodzące z tego czasu osady. Odkryto jednak również pradziejowe obozowiska i cmentarzysko, średniowieczne oraz nowożytnie osady, a także wczesnośredniowieczne i nowożytnie ślady osadnictwa w Dratowie, Dratowie Kolonii, Kaniwoli, Ludwinie, Ludwinie Kolonii, Piasecznie, Rogóźnie.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

7.1 Zabytki architektury sakralnej

Cerkiew w Dratowie

Chociaż świątynia ta została wyremontowana w 2007 r., wymaga obecnie pewnych napraw, ponieważ tynk łuszczy się na elewacji, a podmurowania kruszeją. Blacha pokrywająca dach jest natomiast w dobrym stanie i nie musi być odnawiana.

Drzewostan również nie potrzebuje żadnych nagłych interwencji, wydaje się, że po ostatniej inwentaryzacji dendrologicznej chore okazy zostały wycięte.

„Popówka” w Dratowie

Dawna plebania przeszła gruntowną renowację, w tym samym okresie, co cerkiew. Stan zachowania tego obecnie budynku mieszkalnego jest dość dobry. Właściciele dbają zarówno o obiekt, jak i jego otoczenie, o czym świadczą zasadzone kwiaty, które współtworzą klimat tego miejsca.

Kapliczka w Zezulinie

Jest ona również bardzo dobrze zachowana, stanowi to zasługę opieki sprawowanej przez władze gminy i lokalnej parafii. Obiekt ten przynależy do krajobrazu kulturowego, więc okoliczni mieszkańcy dbają o niego, gdyż nadal pełni funkcję sakralną, zwłaszcza przy okazji nabożeństw majowych.

7.2 Zabytki architektury dworskiej

Zespół dworsko–parkowy w Kaniwoli

Jak już wspomniano, zespół ten stanowi własność prywatną, przy czym teren jest zamknięty dla osób postronnych, z tego też powodu nie można opisać stanu zachowania zabytków.

Zespół dworski w Ludwinie

Obie części dworu pełnią obecnie funkcję obiektów mieszkalnych, stan zachowania przybudówki można uznać za bardzo dobry, zapewne niedawno przeprowadzano tam remont.

Budynek główny jest w znacznie gorszym stanie, powinno się go otynkować i wymienić dach. Spichlerz zaś nie jest bardzo zniszczony, niektóre cegły posiadają jednak ubytki.

7.3 Cmentarze

Cmentarz cerkiewny w Dratowie

Cmentarz ten jest słabo zachowany, ale ocalałe zabytki: tj. dwa krzyże łacińskie, płyta oraz nagrobek z krzyżem prawosławnym, który nie ma *suppedaneum*, zostały uporządkowane i leżą przy ogrodzeniu. Postuluje się jednak, by postawić w tym miejscu tabliczkę informacyjną z kodem QR.

Zamknięty cmentarz prawosławny w Dratowie

Stan zachowania tego obiektu jest bardzo zły. Pomimo ogrodzenia, niemożliwe jest również wejście na teren cmentarza, przyczynę stanowi gęsta płatanina krzewów i chwastów. Wymaga więc wycięcia roślinności oraz oznaczenia przez tablicę informacyjną z kodem QR i danymi o nagrobkach znanych ludzi.

Czynny cmentarz prawosławny w Dratowie

Miejsce to jest w dość dobrym stanie, posiada czytelną sieć alejek w nowszej części cmentarza, w starszej partii zaś linie te uległy zatarciu. Większość zabytkowych nagrobków została częściowo zniszczona, ale ocalałe fragmenty zabezpieczono i uporządkowano. Ponadto, teren jest regularnie koszony. Przed wejściem umieszczono kontenery na odpady.

Sugeruje się, by dla celów edukacyjnych umieścić obok bramy tablicę informacyjną z mapą cmentarza i zaznaczonymi na niej, grobami ważnych dla gminy Ludwin osób, a także pomnikami nagrobnymi o walorze zabytkowym.

Cmentarz kolonistów niemieckich w Kociej Górze

Stan zachowania należy uznać za bardzo zły: gęsto rosnące krzewy, drzewa i chwasty utrudniają wejście na ten nieogrodzony obszar. Mogiły oraz sadzawka chrzcielna uległy najprawdopodobniej degradacji. Oprócz tego, na granicach cmentarza znajduje się wiele porzuconych śmieci. Powinno się, więc zbudować ogrodzenie, usunąć chwasty i śmieci, a także zabezpieczyć znaleziska. Postawiona tabliczka zaś informowałaby o charakterze tego miejsca.

Cmentarz kolonistów niemieckich w Rozpłuciu Pierwszym

Obszar ten nie ma płotu, jedyne ogrodzenie stanowi rów. Liczne chwasty oraz krzewy blokują przedostanie się na cmentarz. Kwiaty oraz znicze na ocalałym nagrobku świadczą o tym, iż miejsce pamięci jest jednak odwiedzane. Znajdujący się tu także krzyż, wypadł z fundamentów i oparł o jedno z drzew. Postulowane jest, więc ogrodzenie terenu, oznaczenie oraz zabezpieczenie zabytków.

Cmentarz d. *KRIEGENFRIEDHOF NO: I* w Dratowie

Miejsce to zostało dość dobrze zachowane i odpowiednio zabezpieczone oraz uporządkowane. Posiada, bowiem nie tylko ogrodzenie, ale także tablicę o charakterze informacyjnym, jest również dość często koszone.

Cmentarz wojenny z pierwszej wojny światowej w Jagodnie

Nie ma tu ogrodzenia, ale teren jest uprzątnięty, ocalałe fragmenty nagrobków zabezpieczone. Krzyż również godnie upamiętnia to miejsce, podobnie jak postawiona tablica.

Wydaje się, iż postawienie ogrodzenia, jako dodatkowego zabezpieczenia stanowiłoby dobre rozwiązanie.

Cmentarz wojenny z pierwszej wojny światowej w Kobyłkach

Cmentarz nie jest ogrodzony, nie ma żadnych pozostałości po grobach, które gęsto porastają drzewa i krzewy, czyniąc tym samym niemożliwym wejście na obszar. Brakuje również tabliczki umieszczonej tu przez Urząd Gminy.

Dlatego też, proponuje się oczyszczenie terenu oraz jego ogrodzenie i ponowne oznaczenie.

Miejsce po cmentarzu z pierwszej wojny światowej w Zezulinie

Obecnie jest to pole uprawne. Zdaje się, iż miejscowi ludzie nie mają świadomości tego miejsca, obok byłego cmentarza znajduje się dom mieszkalny. Tabliczka informacyjna mogłaby zmienić ich nastawienie.

Cmentarz parafialny w Rogóźnie

Stan zachowania można uznać za dobry, teren ogrodzono, ustawiono również kontenery przed bramą. Jest on stale użytkowany, okoliczni mieszkańcy dbają o groby. Zabytkowe pomniki ulegają jednak stopniowej degradacji, powinny, więc zostać odrestaurowane. Oprócz tego, mapa ułatwiłaby odnalezienie miejsca spoczynku wybitnych postaci dla gminy Ludwin.

7.4 Pozostałe zabytki

Obelisk upamiętniający członków POW w Dratowie

Obiekt ten został już zakwalifikowany do prac o charakterze konserwatorskim przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Posiada ona, bowiem liczne pęknięcia i zarysowania. Warto jednak dodać, iż pełni on istotną funkcję w pamięci zbiorowości Dratowa, co poświadczają rosnące tu wypielęgnowane kwiaty. Ogrodzenie chroni także przed aktami wandalizmu. Postuluje się jednak, by dodatkowo uczcić to miejsce, gdzie w przeszłości stały unickie cerkwie, np. przez tablicę bądź kamień.

Budynek Urzędu Gminy w Ludwinie

Obiekt ten jest w bardzo dobrym stanie zachowania, zapewne ma na to wpływ jego administracyjny charakter. Nie wymaga, więc żadnych interwencji.

Budynek szkoły w Rozpłuciu Pierwszym

Można stwierdzić, iż budynek ten został dość dobrze zachowany. Właściciele wymienili dach oraz niektóre otwory okienne.

7.5 Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne gminy Ludwin są rozproszone i przebadane w niepełny sposób, dlatego też należy wnioskować o weryfikację wyników badań AZP w tym zakresie. Dokumentacja wymienionych obszarów zawiera braki w kwerendzie źródłowej, a materiał kartograficzny jest niejednorodny i nie odpowiada aktualnym standardom dokumentacji.

7.6 Analiza szans i zagrożeń

Mocne strony

- popularność turystyczna Gminy Ludwin
- bogata historia regionu
- wielokulturowość
- lokalny charakter obiektów zabytkowych powodujący stosunkowo wysoką świadomość wagi poszczególnych obiektów wśród mieszkańców; kapliczka w Zezulinie i Obelisk

upamiętniający członków POW w Dratowie funkcjonują w lokalnej świadomości jako miejsca ważne dla lokalnej historii

- dobry stan zabytków pełniących obecnie funkcje mieszkalne dzięki opiece ich właścicieli
- liczne zaewidencjonowane cmentarze, a także stanowiska archeologiczne

Słabe strony

- niedostateczne zaangażowanie w tworzenie atrakcji turystycznych w oparciu o walory kultury materialnej i historii regionu
- słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna
- niewykorzystany potencjał obiektów cmentarnych na terenie gminy
- niewystarczająco przebadane i udokumentowane stanowiska archeologiczne

Szanse

- oparcie rozwoju gminy na turystyce
- „żywy” i lokalny charakter obiektów dziedzictwa kulturowego, stwarzający szansę na dalsze wsparcie i utrzymywanie w dobrym stanie przez mieszkańców
- dość duża ilość zabytków związanych z wielokulturową tradycją i historią regionu, może stać się podstawą do rozbudowy istniejących już szlaków rowerowych
- przeprowadzenie badań archeologicznych wybranych stanowisk z terenu gminy

Zagrożenia

- skupienie uwagi na krajobrazowych walorach regionu skutkujące odsunięciem zabytków na dalszy plan
- brak świadomości co do zabytkowego charakteru cmentarzy, co może doprowadzić do ich degradacji
- erozja i niszczenie stanowisk archeologicznych w czasie realizacji inwestycji budowlanych, a także poprzez gospodarkę rolną o charakterze inwazyjnym
- nielegalne poszukiwania zabytków archeologicznych
- brak zgłoszeń przypadkowych odkryć zabytków archeologicznych

8. Założenia programowe

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa, iż opracowanie programu opieki nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania przestrzennego kraju,
2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanów ich zachowania,
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Działania dotyczące obiektów zabytkowych i stanowisk archeologicznych objętych ochroną konserwatorską znajdujących się w rejestrze zabytków, wymagają uzyskania pozwolenia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i winny być realizowane przy uwzględnieniu odrębnych przepisów z zakresu ochrony zabytków, zaś prace budowlane przy obiektach zabytkowych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków wymagają uzyskania opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.

Celem strategicznym Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest intensyfikacja ochrony i opieki nad zasobem dziedzictwa kulturowego oraz promocja Gminy Ludwin.

Należy pamiętać, że są to działania wieloletnie i muszą być dostosowane do możliwości finansowych Gminy. Priorytety określone w Programie nie są nakazem, stanowią propozycje, które będą realizowane z inicjatywy władz gminnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami pełni funkcję promocyjną i informacyjną, jest również raportem o stanie dziedzictwa kulturowego w Gminie oraz wskazuje działania zmierzające do jego poprawy. Realizacja zdefiniowanych i wytyczonych celów w tym zakresie powinna pomóc Gminie

Ludwin w zachowaniu dziedzictwa kulturowego. Działania te powinny być realizowane zgodnie z hierarchią i kontrolowane na każdym etapie.

Priorytet I:

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

- monitorowanie stanu zachowania zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu technicznego

Zadania:

- systematyczne pozyskiwanie informacji od właścicieli obiektów o zapotrzebowaniu na prace remontowe
- wytypowanie najbardziej zagrożonych obiektów, do których niewątpliwie należą cmentarze: zamknięty prawosławny w Dratowie, kolonistów niemieckich w Kociej Górze i Rozpłuciu Pierwszym, a także wojenny w Kobyłkach
- ustalenie niezbędnych czynności konserwatorskich oraz uporządkowanie terenów wyżej wymienionych cmentarzy przy aktywnym udziale dzieci i młodzieży z okolicznych szkół
- zinwentaryzowanie najstarszych nagrobków w czynnym prawosławnym cmentarzu w Dratowie i cmentarzu parafialnym w Rogóźnie oraz objęcie ich opieką przez parafię i gminę, aby podnieść świadomość mieszkańców dotyczącą wartości artystycznych i historycznych zabytkowych pomników, a także by nie pozwolić na budowanie nowych grobów w miejscach starych opuszczonych mogił
- dofinansowanie prac rewitalizacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowe przy zabytkach
- pozyskanie środków zewnętrznych na rewitalizację zabytków oraz pomoc w ich uzyskaniu dla właścicieli zabytków nieruchomych
- sprawowanie opieki nad objętymi ochroną miejscami pamięci

Priorytet II:

Rozszerzanie zasobu i zmiany w zakresie ochrony zabytków w Gminie Ludwin

Kierunki działania:

- rozszerzanie Gminnej Ewidencji Zabytków przez włączenie do niej kapliczki przydrożnej w Zezulinie oraz aktualizacja GEZ

Zadania:

- aktualizacja Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego oraz planów miejscowych o informacje nt. zabytków wykreślonych z GEZ oraz nowych, do niej włączonych
- wnioskowanie do LKWZ o objęcie ochroną zespołu dworskiego w Ludwinie, a także „popówki” w Dratowie

Priorytet III:

Promocja zasobu dziedzictwa kulturowego Gminy Ludwin

Kierunki działania:

- udostępnienie informacji dotyczących dziedzictwa kulturowego
- badanie źródeł i opracowanie publikacji dotyczącej historii gminy

Zadania:

- udostępnienie wykazu Gminnej Ewidencji Zabytków (oprócz części dotyczącej stanowisk archeologicznych) oraz Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na stronie Urzędu Gminy Ludwin
- ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania i ochrony kultury materialnej gminy, w tym prac dyplomowych: licencjackich, magisterskich, doktorskich
- organizowanie konferencji naukowych, których tematem byłyby: wielokulturowość, zabudowa dworska, I wojna światowa, Żołnierze niezłomni – oddział „Uskoka”
- stworzenie monografii naukowych dotyczących zespołów dworskich w Kaniwoli i Ludwinie
- promocja wielokulturowego charakteru regionu dzięki stworzeniu tematycznych propozycji szlaków rowerowych np. „Śladem niemieckich kolonistów po gminie Ludwin”, „Szlak cmentarzy powstałych po I wojnie światowej”
- umieszczenie informacji o szlakach rowerowych na stronie gminy wraz ze śladem gps do pobrania
- oznakowanie zabytków za pomocą tablic z kodem QR
- opracowanie zaktualizowanych przewodników turystycznych po gminie Ludwin
- współpraca z sąsiednimi gminami dla podkreślania powiązań kulturowych
- upowszechnienie zagadnień ochrony cmentarzy znajdujących się w gminie przez organizowanie i wspieranie zajęć z dziećmi i młodzieżą uczęszczających do okolicznych szkół

- przygotowanie międzynarodowych wymian z młodzieżą mieszkającą w Niemczech i na Ukrainie (wycieczki, wspólne porządkowanie wymienionych w Priorytecie I obiektów, lekcje szkolne dotyczące wielokulturowości).

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Władze samorządowe mają do dyspozycji liczne instrumenty oddziaływania na realizację GPONZ. Należą do nich finansowe wspieranie określonych przedsięwzięć, sporządzanie miejscowych planów przestrzennego zagospodarowania, inspirowanie działań niezależnych podmiotów, wspieranie powstawania lokalnych stowarzyszeń, informowanie środowisk, opinii publicznej, władz państwowych itp. o swoich zamiarach i wpływanie na regionalną politykę kulturalną.

Zadania określone w Programie Ochrony Zabytków dla Gminy Ludwin będą realizowane w wyniku podjęcia następujących działań:

- współpraca władz gminy z wojewódzkim konserwatorem zabytków, parafiami, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami obiektów zabytkowych;
- realizacja projektów i programów miejscowych;
- działania promocyjne, np. rozpowszechnianie wiedzy na temat zachowanych zabytków, promowanie postaw obywatelskich na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego gminy, organizowanie konferencji naukowych, publikacja nowych przewodników turystycznych oraz opracowań naukowych, których tematykę stanowiłyby historia i dziedzictwo kulturowe gminy Ludwin, współpraca międzyregionalna i międzynarodowa;
- działania edukacyjne, np. w formie organizowania corocznego porządkowania zachowanych cmentarzy na terenie gminy z aktywnym udziałem dzieci i młodzieży z okolicznych szkół, w tym prowadzenie zajęć, wykładów dotyczących historii „małej ojczyzny”, przygotowanie wymian z młodzieżą niemiecką i ukraińską, publikacja informacji o aktualnym stanie zabytków oraz ewentualnych zagrożeniach w lokalnych mediach;
- działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zasady finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami określa rozdział 7 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na właścicielu (posiadaczu) obiektu zabytkowego – osobie prawnej lub fizycznej, posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, będącej właścicielem zabytku, opieka nad zabytkiem stanowi jego zadanie własne.

Na wniosek właściciela (j.s.t. czy osoby prawnej i fizycznej) może być udzielona dotacja celowa. Finansowanie może pochodzić z różnych źródeł: krajowych i zagranicznych:

1. Środki własne budżetowe gminy na realizację zadań własnych;
2. Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
3. Środki Wojewody Lubelskiego (pozostające w dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
4. Dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
5. Środki Unii Europejskiej;
6. Dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
7. Dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów niezaliczanych do sektora finansów publicznych;
8. Środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
9. Środki prywatne;
10. Dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
11. Składki i zbiórki publiczne finansowane ze środków ludności;
12. Inne środki przewidziane prawem.

11. Bibliografia

Źródła:

Archiwum Państwowe w Lublinie, Chełmski Konsystorz Greckokatolicki. Wizytacje i Inwentarze; Chełmski Konsystorz Prawosławny; Chełmski Zarząd Duchowny; Hipoteka w Lublinie; Kancelaria Gubernatora Lubelskiego, Komisja Województwa Lubelskiego i Rząd Gubernialny Lubelski. Wydział Administracyjny; Urząd Gubernialny Lubelski do spraw włościańskich. Plany gruntów serwitutowych i ukazowych. Powiat lubartowski; akta Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego 1919–1939, Wydział Komunikacyjno–Budowlany, Wydział Rolnictwa i Reform Rolnych.

Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie, Karty cmentarzy oraz karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa.

Lis–Błoński S., *Balachowcy. Notatki oficera łącznikowego przy Ochotniczej Armii Sprzymierzonej z frontu wojny polsko–bolszewickiej w 1920 roku*, Mireki 2013.

Polska Organizacja Wojskowa. Szkice i wspomnienia, red. J. Stachiewicz, W. Lipiński, Warszawa 1930.

Powstanie styczniowe na Lubelszczyźnie. Pamiętniki, red. T. Mencil, Lublin 1966.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, Akta dóbr Łączna z przyległościami z lat 1807–1831, „Gazeta Lubelska. Pismo rolniczo–przemysłowo–handlowe i literackie” 51 (1876), 34 (1877), 89 (1883).

Opracowania:

Cynalewska–Kuczma P., *Architektura cerkiewna Królestwa Polskiego narzędziem integracji z Imperium Rosyjskim*, Poznań 2004.

Ćwik W., Reder J., *Lubelszczyzna. Dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977.

Dąbrowski M., *Cmentarze wojenne z lat I wojny światowej w dawnym województwie lubelskim*, Lublin 2004.

Dratów,

<http://www.apokryfruski.org/kultura/chelmszczyzna/dratow-3/>, (dostęp: 23.08.2017).

Durlak W., Dudkiewicz M., Dąbski M., Kostrzewa E., *Inwentaryzacja dendrologiczna oraz stan zachowania historycznej alei lipowej w Dratowie*, „Acta Scientiarum Polonorum Formatio Circumiectus” 14 (2015), s. 27–33.

Gmina Ludwin,

<http://www.ludwin.powiatleczynski.pl/>, (dostęp: 23.08.2017).

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017, Warszawa 2017.

Krajewska M., *Korespondencja księdza Antoniego Chotyńskiego z Erazmem Majewskim w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie*, „Bibliotekarz Lubelski” 57 (2014), s. 147–164.

Kseniak M., *Kaniwola – urywki z przeszłości*, „Merkuriusz Łęczyński” 4 (1989), s. 18–19.

Kseniak M., *Ludwin. Dzieje najnowsze dworu i ludzi z nim związanych*, „Merkuriusz Łęczyński” 5 (1990), s. 9–10.

Kseniak M., *Z dziejów miejscowości w gminie Ludwin*, w: *Powiat łęczyński. Monografia krajoznawcza*, red. A. Chrzanowska, Lublin 2006, s. 1–13.

Ludwin,

<http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/1733/Ludwin/>, (dostęp: 23. 08. 2017).

Mapa Kwatermistrzostwa,

http://maps.mapywig.org/m/Polish_maps/series/126K_Map_Kwatermistrzostwa/CP-48_Kol_VI_Sek_IX_Lubart%C3%B3w.jpg, (dostęp: 23.08.2017).

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 -2020 .

Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany, red. K. Rymut, t. 2, Kraków 1997.

Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany, red. K. Rymut, t. 4–6, Kraków 2001–2005.

Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany, red. K. Rymut, t. 11, Kraków 2015.

Odnous B., *Modlitwa dla sierot*, „Gazeta Wyborcza. Lublin” 34 (2002), s. 5.

Olszewski St. H., *Historia P.O W. e) Placówka Łączna*, „Lubartowiak” (13) 1938, s. 3–4.

Pelica G., *„Bałachowcy” Stanisława Lisa-Błońskiego jako przestrzeń refleksji i historyczny dokument*, Lublin 2011.

Pelica G., *Polsko-ruskie powstanie dratowskie – przeciwko Moskalom*, „Merkuriusz Łęczyński” 26 (2013), s. 35–37.

Pelica G., *Śladami wschodniosłowiańskiej tradycji cerkiewnej na Polesiu Lubelskim*, Horostyta 2007.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.

Polski A., Kasperek A., *W hołdzie przeszłości. Miejsca pamięci powstania styczniowego w województwie lubelskim*, Lublin 2012.

Rejestr pomników przyrody w województwie lubelskim,

http://bip.lublin.rdos.gov.pl/files/artykuly/22387/lubelskie_pomniki_przyrody%2013.07.2017_icon.pdf, (dostęp: 23. 08. 2017).

Rolska–Boruch I., *Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych Lubelszczyzną: 1500- 1700. Założenia przestrzenne, architektura, funkcje*, Lublin 1999.

Schubert J., *Służby grobownicze armii austro–węgierskiej, niemieckiej i rosyjskiej w czasie I wojny światowej (1915–1918)*, „Czasopismo techniczne” 108 (2011), s. 201– 224.

Seniuk B., *Prawosławne cerkwie guberni lubelskiej i siedleckiej zrealizowane według projektów arch. Wiktora Iwanowicza Syczugowa, członka Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu*, w: *Do piękna nadprzyrodzonego*, t. 1, Chełm 2003, s. 274–280.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 2, Warszawa 1881.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 5, Warszawa 1884.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 9, Warszawa 1888.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. B. Chlebowski, t. 14, Warszawa 1895.

Strategia Rozwoju Gminy Ludwin na lata 2008–2020, Ludwin 2008.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 r.), red. G. Gorzelak, Lublin 2014.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ludwin, red. R. Jończak, M. Kołodziej–Gądek, M. Popkiewicz, Ludwin 2014.

Śladkowski W., *Kolonizacja niemiecka w południowo–wschodniej części Królestwa Polskiego w latach 1815–1915*, Lublin 1969.

Śliwina W. J., Tracz F., *Ziemia Lubartowska. Szkic monograficzny, ilustrowany*, Lubartów 1928.

Świć A., *Gmina Ludwin*, Lublin 2008.

Winiarski P., *Bój pod Kaniwołą. 23 lipca 1863 r.*, „Merkuriusz Łęczyński” 18 (2005), s. 14– 19.

Winiarski P., *Polska Organizacja Wojskowa w Łęcznej*, „Merkuriusz Łęczyński” 21 (2008), s. 13– 15.

Wróbel, E., *Gmina Ludwin*, w: *Powiat łęczyński*, red. A. Chrzanowska, Łęczna 2006, s. 57– 61.

Wyniki naboru 2017 – Wspieranie opieki nad miejscami i trwałymi upamiętnieniami w kraju – nabór I,

http://www.mkidn.gov.pl/media/po2017/dokumenty/20170613Wspieranie_opieki_nad_miejscami_pamiectrwalymi_upamietnieniami_w_kraju_nabor1_horizontal.pdf,

(dostęp: 23. 08. 2017).

Zabytki architektury i budownictwa, t. 22: *Województwo lubelskie*, red. I. Kochanowska, Warszawa 1995.

Spis tabel:

1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego, s. 21.
2. Zabytki wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków, s. 22.
3. Zabytki wpisane do gminnej ewidencji zabytków, s. 22.
4. Wykaz stanowisk archeologicznych, s. 23–28.

Karolina Pukałuk
Zbigniew Zacharski
Lublin, wrzesień 2017 r.